

НАВЧАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ

Європейська хартія
регіональних мов
або мов меншин

Клодін Брохі
Вісент Клімент-Феррандо
Александра Ошмянська-Паггет
Фернандо Рамалло

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

НАВЧАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ

Європейська хартія
регіональних мов
або мов меншин

Клодін Брохі
Вісент Клімент-Феррандо
Александра Ошмянська-Паггет
Фернандо Рамалло

Видання укладено Радою Європи, членами Комітету експертів Європейської хартії регіональних мов або мов меншин.

Надруковано та поширюється відповідно до Плану дій Ради Європи для України на 2018–2021 роки: Проект «Захист національних меншин, включаючи ромів та мови меншин в Україні».

Зміст

ПЕРЕДМОВА	5
ПРО ПРОГРАМУ ШКІЛЬНИХ ЗАНЯТЬ	7
ЧАСТИНА А. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	8
1. Мовне розмаїття	8
1.1. Чому так важливо сприяти мовному розмаїттю?	10
1.2. Які заходи можна вжити в системі освіти?	10
2. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин	11
2.1. Що таке Хартія?	11
2.2. Що таке мови меншин відповідно до Хартії?	11
2.3. Навіщо нам потрібна Хартія?	12
2.4. Як працює Хартія?	13
ЧАСТИНА Б. НАВЧАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ	14
ГЛОСАРІЙ	35
ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ОПРАЦЮВАННЯ	38

Передмова

Як голові Комітету експертів Європейської хартії регіональних мов або мов меншин Ради Європи, мені дуже приємно представити цю публікацію, яку ми підготували на честь 20-ої річниці набуття чинності Хартією в 1998 році. Хартія – єдина юридично обов’язкова міжнародна конвенція, що присвячена виключно захисту та сприянню регіональних мов і мов меншин. Наразі Хартія охоплює близько 80 із понад 200 мовних спільнот.

Ця публікація – результат глибоких роздумів про важливість популяризації Хартії, зокрема через систему шкільної освіти. Її основна мета – забезпечити освітню спільноту корисним інструментом для поширення інформації про Хартію та мови меншин і, таким чином, підвищити обізнаність про мовне розмаїття.

Хочу подякувати Фернандо Рамалло (Університет Віго), Клодін Брохі (Фрібурзький університет), Вісенту Клімент-Феррандо (Європейська мережа сприяння мовному розмаїттю, NPLD) і Александрі Ошмянській-Пагетт (Вища школа іноземних мов, Познань), членам робочої групи, яким Комітет експертів довірив підготувати це натхненне видання.

Сподіваюся, що це видання допоможе краще зрозуміти сильні сторони та труднощі, що супроводжують ситуацію з мовами меншин, а також потребу надалі просувати їх як спільну культурну спадщину.

Весна Крніч-Гротіч

Голова Комітету експертів Європейської хартії регіональних мов або мов меншин

Про програму шкільних занять

Це видання складається із двох частин. Частина А – загальний опис мовного розмаїття та Європейської хартії регіональних мов або мов меншин як юридичного документа. Частина Б містить десять прикладів навчальних матеріалів на тему мов меншин. Пам'ятаючи, що системи освіти в Європі різноманітні й постійно змінюються, щоб дозволити адаптацію до контексту конкретної країни, були розроблені наведені тут заходи. У кінці додається глосарій із визначенням основних термінів, що вживаються в документі, а також бібліографія.

Це видання має на меті стати відправною точкою для онлайн-проекту Ради Європи, який включатиме додаткові країни й навчальні вправи. У процесі свого розвитку проект стане відображенням покращеної ситуації із мовним розмаїттям, а також сприятиме розумінню проблем із мовами меншин, що існують у нашому суспільстві.

Закликаємо всіх зацікавлених сторін здійснити переклад цього видання якомога більшою кількістю мов, щоб забезпечити якнайширший доступ до інформації.

Частина А.

Загальні положення

1. Мовне розмаїття

Мова – спільна та притаманна лише людям здатність, що відрізняє нас від решти істот. Ця універсальна здатність сформувалась в розмаїття мов по всьому світу внаслідок еволюційного та безперервного процесу адаптації до різних фізичних, культурних і соціальних ситуацій, що визначають щоденне життя кожної групи людей. Кожна мова – це прояв цієї здатності людини. Мовне розмаїття свідчить про множинність та багатство людства, а також є різноманітним проявом цієї здатності людини, що дає всім змогу зробити свій внесок у становлення людства.

Завдяки мовам стало можливим адаптуватися до різних природних і культурних середовищ, оскільки вони дають нам змогу унормовувати, ділити на категорії й реєструвати реалії навколо нас. Ми використовуємо мови в різних цілях: спілкування – одна з основних, але не єдина функція мови. Мови дають людям змогу встановлювати зв'язки один з одним. Вони використовуються, щоб символізувати реальність, висловлювати емоції, для творчості та відпочинку. Існування мови – це одна з рис, що визначає спільноту, проявляє та підкріплює її культурну ідентичність. Як рушійні сили для здійснення спілкування й участі, мови дозволяють контактувати й обмінюватись інформацією з іншими мовами та спільнотами. Вони краще згуртовують суспільство, а також укріплюють контакти між іншими мовами.

Усі мови відображають та показують еволюцію суспільства, його структуру, спосіб життя, світогляд, культурне вираження. Різне сприйняття світу кожної мови є дуже цінним джерелом її багатства. Перевага мов полягає в тому, що їх можна навчити та вивчити й, таким чином, сприяти спілкуванню між спільнотами.

Хоча точна кількість мов світу невідома, приблизно їх налічується 7000. Їхнє розповсюдження дуже нерівномірне на різних континентах і не завжди співпадає з демографічною картиною. Насправді, в Океанії, наприклад, де проживає лише 42 мільйони людей, існує понад 1300 мов. Це означає, що 18,5% загальної кількості мов світу використовуються на території, що становить лише 0,6% від загального населення світу.

Хоча всі мови слугують одній меті, незалежно від їхньої структури чи кількості мовців, не всі з них використовуються в одних й тих самих сферах. 3

політичних, військових і економічних причин кілька мов поширилися значними частинами світу, ставши міжнародними мовами, а це означає, що вони широко використовуються та вивчаються як мови міжнародного спілкування (*lingua francas*) у всьому світі. Інші мови використовуються не так широко, однак держава підтримує їх як офіційні. Ці мови використовуються у всіх сферах життя: від громадської до приватної. Однак переважною більшістю мов розмовляють спільноти в межах одного регіону, території чи країни. Їх часто називають «мовами меншин» на протигагу «основним мовам», які здебільшого є державними мовами, що співіснують із мовами меншин та іммігрантів.

Це розрізнення між основною мовою та мовами меншин не завжди ґрунтується на кількості мовців, а в деяких випадках радше на рівні політичної сили цих мов. Історично найважливішими найчастіше сприймали мови сильних держав. Ці держави визначали їх значущими мовами, якими розмовляють великі культури, що шкодило меншим мовним спільнотам.

За винятком окремих випадків, мови не зникають через природні причини. Правильніше говорити, що мови радше замінюються, а не зникають. Така заміна – це типове явище для процесів політичного й економічного домінування. Процедура, під час якої певну мову замінює сильніша, передбачає з точки зору інтеграції значні розриви між поколіннями й соціальною згуртованістю спільноти. Часова межа між мовою, що розвивається, і мовою, яку повільно замінює інша, дуже нечітка. Явище, що зазвичай описують, як природний процес, здебільшого має негативні наслідки на мовну спільноту й на багатство мов планети. Щоб виправити цю ситуацію потрібно негайно докласти зусиль. Інакше до кінця 21 століття багато мов, якими сьогодні розмовляють, просто зникнуть.

Більшість європейських мов потребують захисту та сприяння, що слугуватиме гарантією того, що ці мови використовуватимуть наступні покоління спільнот, у яких вони застосовувалися впродовж століть. Це пояснюється тим, що нещодавній досвід наштовхнув на невтішний висновок: мови зникають у всьому світі, здебільшого, тому що їх замінює, а далі й зовсім не використовує частина мовців, адже віддає перевагу іншій конкурентній мові.

Мови зникають, тому що внаслідок складних процесів культурного, політичного й економічного розширення їхнє місце займають інші мови, і це відбувається не без конфліктів. Ми знаємо, що якщо мова добре захищена на офіційному рівні, у неї більш шанси зберегтися з часом. Так відбувається з офіційними мовами, які користуються гарантіями, яких немає в більшості мов, що не мають цього юридичного статусу. Завдяки своєму міжкультурному та багатомовному підходу Хартія – це найефективніший документ, що стосується захисту й сприяння регіональним мовам і мовам меншин у Європі.

1.1. Чому так важливо сприяти мовному розмаїттю?

Заміна мови не лише веде до втрати основного елемента спілкування, але й усієї системи знань, що розвинулася з часом. Зникнення мови також передбачає втрату унікального, невідтворюваного всесвіту, пов'язаного з певним середовищем. А це означає втрату розмаїття. Позбавлення людини мови означає позбавлення її найвиразнішого та найприроднішого прояву її як людини. Коли зникає мова – не існує переможців у цій ситуації.

Збереження мов, незалежно від кількості мовців та їхнього визначення як основної мови чи мови меншин, вимагає нового підходу до розуміння мовного розмаїття. Ми повинні працювати над подоланням упереджень та ідеологій, які стосуються мов меншин, щоб розмаїття розглядали в позитивному світлі, а мови вважали цінним надбанням, яке можна активно просувати.

Особливу увагу слід приділяти тим мовам меншин, які борються за виживання й потребують більше підтримки. Ці мови зможуть процвітати лише завдяки такій підтримці. Як зазначено нижче, слід докладати зусилля, щоб допомогти мовцям, які цього найбільше потребують, на рівних умовах мати змогу брати участь у розвитку людства й робити всій внесок у нього.

Важливо враховувати ключову роль шкіл у прийнятті позитивного підходу до мовного розмаїття та всіх мов як цінного ресурсу, який потрібно активно підтримувати. Відповідальність за це завдання насамперед лежить на місцевих, регіональних і державних органах влади, а також на міжнародних організаціях. Саме тому, школи – це сприятливе середовище для сприяння мовному розмаїттю як реалії та цінного ресурсу, особливо в ситуації офіційного монолінгвізму, для підвищення обізнаності та боротьби з дискримінацією меншин, регіональних мов і мов меншин.

1.2. Які заходи можна вжити в системі освіти?

Школи відіграють найголовнішу роль у сприянні застосуванню мов меншин не лише на територіях, де такими мовами розмовляють, але й у місцевостях, де розмовляють однією мовою. Це можна зробити, підвищивши обізнаність про їхнє існування та прийнявши модель співіснування, за якої мовне розмаїття стає центром аргументу. Тому особливо важливим є розробити навчальні матеріали, які допоможуть прийняти стратегію сприйняття мовного розмаїття як цінного ресурсу.

Деякі міжнародні мови, як-от англійську й іспанську, часто вважають важливішими й кориснішими, тоді як мови меншин часто наділяють більшою самоідентичністю чи емоційним забарвленням, не залишаючи простору для їхнього застосування. Система шкільної освіти має боротися з цими упередженнями

й застосовувати інклюзивний підхід до всіх мов, що підкреслюватиме їхню цінність і багатство.

Третя частина цієї книги включає цілий спектр вправ, які слід виконувати в класах, що допоможе розвинути ширші, більш інклюзивні погляди на мовне розмаїття.

2. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин

2.1. Що таке Хартія?

Хартія – це міжнародна конвенція. Вона покликана допомогти регіональним мовам і мовам меншин розвиватися, тобто допомогти користувачам цих мов мати можливість застосовувати їх у школі, на роботі, у ЗМІ, у судах і адмініструванні, в економічному й культурному середовищі тощо. Вона також допомагає зрозуміти, що можна зробити, щоб це сталося, і як створити такі умови для носіїв таких мов. Будь-яка держава-член може підписати й згодом ратифікувати цю конвенцію. Комітет міністрів Ради Європи може запросити будь-яку державу приєднатися до цієї Хартії. Важливо зазначити, що для набуття чинності Хартія має бути не лише підписана, а й ратифікована. 25 із 47 держав-членів Ради Європи ратифікували її до 2018 року. Ще вісім держав лише підписали її.

Хартія складається з чотирьох частин, із яких лише частини II та III містять зобов'язання щодо захисту й просування мов меншин. Частина II охоплює регіональні мови та мови меншин у державах, а мови, про які йдеться в частині III залежать від вибору держави. Це означає, що в деяких випадках про певну мову буде згадано лише в частині II, наприклад франко-провансальська мова у Швейцарії й арагонська в Іспанії. У частині I та частині IV мова йде про технічне застосування цієї конвенції.

2.2. Що таке мови меншин відповідно до Хартії?

Хартія стосується регіональних мов або мов меншин, які традиційно використовуються в межах одного чи кількох регіонів держави. У Хартії наведено таке визначення мов меншин: «традиційно використовуються в межах певної території держави громадянами цієї держави, які складають групу, що за своєю чисельністю менша, ніж решта населення цієї держави»; і мови, які «відрізняються від офіційної мови (мов) цієї держави; термін не включає діалекти офіційної мови (мов) держави або мови мігрантів».

Навіть якщо мова вважається мовою меншини, буває так, що вона є основною в регіоні, де нею розмовляють, але не в державі в цілому. Прикладом може бути галісійська мова в Галісії (Іспанія).

Часто мови меншин обмежено використовують у державній сфері: наприклад, у школах, системі правосуддя, ЗМІ, органах влади чи лікарнях. Тож вирішальними критеріями для того, щоб вважати мову мовою меншин чи основною, є як кількість носіїв, так і її юридичний статус. Мова за чисельністю мовців може переважати в певному регіоні, однак бути мовою меншини з точки зору її правового статусу чи соціальної видимості у порівнянні з державною мовою. У Європі, якій притаманний високий рівень мобільності, нюанс «якою традиційно розмовляють у державі» є основним для розуміння того, що мови новоприбулих іммігрантів не підпадають під захист Хартії.

Процес становлення мови мовою меншин має кілька джерел свого походження. У деяких випадках у європейських державах бувають регіони, які традиційно використовували мову, що не є офіційною мовою цієї держави (наприклад, валлійська у Великій Британії чи фризська в Нідерландах). Іншою причиною є те, що за час історії Європи кордони держав постійно змінювалися, і деякі території часто належали різним державам (наприклад, литовська мова в Польщі та польська в Литві, німецька мова в Польщі). Іншим очевидним прикладом є мобільність, тобто збільшення кількості людей, які переїжджають, щоб жити чи працювати на іншій території. У цьому випадку їхня мова вважатиметься мовою меншин іммігрантів, на яку ця Хартія не поширюється.

Хоча територіальний критерій є основним під час зазначення мов, які захищає Хартія, у Європі існують інші мови, які не мають власної конкретної території, але якими історично розмовляють громадяни держави. Хартія також захищає ці мови, відомі як «нетериторіальні», як-от їдиш і мова ромських громад, які століттями поширювалися Європою та чия здатність до існування неоднакова в різних державах. Кількість захищених мов у їхніх відповідних державах коливається від 1 до 20. Наприклад, Данія захищає лише одну мову, Боснія і Герцеговина – 15, а Румунія – 20 мов.

2.3. Навіщо нам потрібна Хартія?

Мета Хартії – змінити цю ситуацію та переконатися, що можливості використання традиційних регіональних мов і мов меншин дійсно існують, і не лише вдома. В інших випадках вона також допомагає мовцям вивчити мову своїх (пра)дідусів і бабусь, оскільки вдома такої можливості не було.

Однак недостатньо просто вивчити мову меншини. Важливо забезпечити її присутність в інших сферах, як-от системі правосуддя, органах влади, ЗМІ, культурному, економічному й соціальному житті.

Основна мета Хартії – допомогти людям вивчати мову не лише на заняттях. Вона також призначена дати можливість розвинути свої мовні навички завдяки

читанню новин і книг, слуханню пісень, перегляду театральних вистав чи фільмів, чи ставши журналістами, кінорежисерами або акторами.

2.4. Як працює Хартія?

Коли держава ратифікує Хартію, вона вивчає, які «регіональні мови чи мови меншини» серед зазначених у Хартії, використовуються в країні й просуваються відповідно до угоди. Державу також просять вибрати зі списку зобов'язань, зазначених у Хартії, щодо різних сфер, зокрема, шкільна освіта, суди, ЗМІ, органи влади, культура, ділове життя та міжкультурний обмін (уся ця інформація міститься в частині III Хартії). Для прикладу, держава може надати можливість вивчати всі чи кілька шкільних предметів цією мовою чи вивчати мову меншини в школі як окремий предмет. Інший приклад – це ЗМІ, коли держава може забезпечити фінансування для створення повноцінного теле- чи радіоканалу мовою меншини або просто підтримувати певні програми. Для прийняття рішення щодо того, скільки буде зроблено в певній сфері громадського життя, держава має консультиватися з мовцями мови меншин, тобто з їхніми неурядовими організаціями.

Інший варіант – держава має вказати, яку регіональну мову чи мову меншини має охоплювати лише частина II Хартії. Ця частина Хартії включає просування мов меншин у певних сферах громадського життя, як і частина III, однак її пункти викладені більш загально й усі з них слід прийняти. Наприклад, держава зобов'язана забезпечити викладання мови меншини або навчання нею на всіх відповідних рівнях освіти. У цьому випадку держава спільно з мовцями мови меншини вибирає найкращий спосіб викладання та вивчення цієї мови та рівні освіти, на яких її потрібно викладати.

Держави-учасниці Хартії повинні звітувати Раді Європи про застосування цієї угоди. З 1 липня 2019 року вони повинні надавати всеосяжні періодичні звіти кожні п'ять років, а два з половиною роки потому – інформацію про вжиті пріоритетні заходи. Після прийняття періодичного звіту делегація Комітету експертів Хартії відвідує державу, щоб поспілкуватись із представниками неурядових організацій (НУО) і державних органів влади й оцінити, чи вжито певних заходів та чи вони ефективні.

Після візиту Комітет експертів готує власний звіт про оцінку, який потім передає державі для подальших коментарів. Процес завершується прийняттям рекомендацій Комітету міністрів щодо найнагальніших заходів, необхідних для покращення ситуації мов меншин у державі та публікує звіт.

Частина Б.

Навчальні матеріали

Як практичне доповнення до описаного вище, цей розділ містить набір навчальних матеріалів, які можна використати під час навчання у школі. Це набір прикладів навчальної діяльності гнучкого характеру із різною тривалістю, з яких вчитель обирає доцільні на його думку вправи. Деякі можна виконати за один шкільний день, на інші потрібно більше часу. Враховуючи різні системи освіти в Європі, доцільно, щоб кожна школа/регіон гнучко адаптували вправи до різних рівнів освіти. Більшість із них призначені для учнів віком від 11 до 16 років.

Пропонуються такі теми:

- Тема 1: Що таке мова меншин?
- Тема 2: Мовні упередження
- Тема 3: Біографія відомого мовця з меншин
- Тема 4: День (дні) чи тиждень мови меншини
- Тема 5: Топоніміка, лінгвістичний ландшафт та інформаційні вказівники мовою меншин
- Тема 6: Вікімарафон мовою меншин
- Тема 7: Нові мовці мов меншин
- Тема 8: Розмаїття систем письма мов меншин
- Тема 9: Нетериторіальні мови
- Тема 10: Мови жестів

ТЕМА 1: ЩО ТАКЕ МОВА МЕНШИН?

Вступ

У всіх європейських країнах разом з офіційними мовами, що мають юридичний статус, захист і соціальну легітимність, традиційно використовується багато інших мов. Ці мови називаються мовами меншин, які часто не мають ані юридичного захисту, ані соціальної легітимності основних чи офіційних мов держави. У більшості випадків мови меншин використовує обмежена кількість мовців. Насправді близько 50% цих мов мають менш як 10 000 мовців. Хоча їм сотні й навіть тисячі років, зміни, що за останні десятиліття відбулися в Європі, означають, що за короткий період майже всі мови меншин стали вразливими, що серйозно шкодить їхньому майбутньому в коротко- чи середньостроковій перспективі.

Серед мов із кількістю мовців, що не нарахує 10 000 мовців, які включені в складений Атлас мов світу ЮНЕСКО, як ті, що знаходяться під загрозою (www.unesco.org/languages-atlas), переважна їхня більшість – це мови під загрозою зникнення. У багатьох випадках цю тенденцію може змінити структурована мовна політика.

Як ідентифікувати мову як мову меншини

Хоча більшість мов меншин має небагато мовців, під час визначення мови меншини слід враховувати не лише кількісний критерій. Насправді, існують мови меншин, які мають мільйони мовців, іноді їх навіть більше, ніж основних мов. Тому поряд із кількісним критерієм необхідно враховувати юридичний статус, тобто очевидне чи неочевидне визнання мови офіційною в певній державі. За даними Ради Європи¹, щоб мову можна було вважати регіональною мовою чи мовою меншин, має бути виконано наведені нижче умови:

- i. Вона повинна бути мовою, що традиційно використовується в певній території держави громадянами такої держави, які становлять групу, що чисельно менша за решту населення країни;
- ii. Відрізняється від офіційної мови (мов) держави;
- iii. Вона не включає діалекти офіційної мови держави чи мов мігрантів.

Пам'ятайте, що йдеться про все населення держави, а не лише населення певної території, де розмовляють відповідною мовою. Щоб зрозуміти цей нюанс, візьміть такий приклад: галісійська – разом з іспанською є офіційною мовою в Галісії (регіоні Іспанії). На цій території в неї більше мовців, ніж в іспанської – єдиної офіційної мови Іспанії. Через різницю в юридичному статусі в цілій державі, галісійська є мовою меншини в Галісії й однозначно вразлива, на відміну від іспанської.

1. Див. статтю 1 Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин.

Завдання	Познайомте загал учнів з поняттям мов меншин
Цілі	Учні <ul style="list-style-type: none"> • Застосуйте підхід, що ґрунтується на позитивному розумінні меншин у цілому та мов меншин зокрема • Визначте всі регіональні мови та мови меншин у державі • Знайдіть приклади усних і письмових форм мов меншин
Рівень/вік	Залежно від ступеня складності й абстрактності завдання, 12–16 років
Дії	<ul style="list-style-type: none"> • Учителі наводять короткий опис усіх регіональних мов і мов меншин, які використовуються в державі відповідно до Хартії, беручи для цього статистичні дані з переписів чи інших офіційних даних на рівні держави чи регіону. Рекомендовано використовувати звіти Комітету експертів Європейської хартії регіональних мов або мов меншин (доступні на сторінці www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/reports-and-recommendations) • Інформування й обговорення (робота в класі)
Тривалість	2–4 уроки
Залучені дисципліни	Рідна й іноземна мови, історія, соціальні науки
Режим роботи	Класна робота, робота в парах
Матеріал	Плакат (великий однотонний аркуш паперу), цифрова презентація
Джерела інформації	Бібліотека, особисті контакти, інтерв'ю, Інтернет
Оцінювання	Презентація плакатів; оцінювання вчителями й самооцінювання
Інша можлива активність	<ul style="list-style-type: none"> • Повісьте плакат в коридорі школи • Надрукуйте плакат у шкільній газеті

ТЕМА 2: МОВНІ УПЕРЕДЖЕННЯ

Вступ	Мовне розмаїття було центром багатьох суперечок, що іноді ґрунтувалися на упередженнях і міфах, які потрібно подолати за допомогою системи освіти. Мовні упередження – це оцінки чи погляди на мови, що ґрунтуються не на реальних доказах, а на спрощених і узагальнених стереотипах. Вони зазвичай усталені й засновані на незнанні та страху пере чимось відмінним від решти. Через це їх складно змінити, адже аргументи, що мають на меті деактивувати ці стереотипи не сприймають як дійсні. У багатьох випадках вони мають значний вплив на повагу та соціальний престиж мовців. Тому класифікації мов на основі ієрархії (від досконалості/корисності до неважливості) заснована виключно на упередженнях і не має наукового підґрунтя. Згідно зі статтею 7.2 Хартії, необхідно усунути будь-які необґрунтовані розрізнення, виключення, обмеження або переваги, які стосуються використання регіональної мови або мови меншини.
Завдання	Визначити мовні упередження й навести аргументи для їхнього подолання та боротьби з ними
Цілі	Учні <ul style="list-style-type: none"> • Підвищити їхню обізнаність щодо мов • Здатні виявити мовні упередження • Отримати неспростовні аргументи на користь рівноправ'я мов
Рівень/вік	Старші класи середньої школи, 14–16 років
Дії	<ul style="list-style-type: none"> • Презентація теми • Визначте деякі упередження (про мови чи суспільство в цілому) • Складіть список із п'яти упереджень про мови й дайте його учням на обговорення у двох групах, одна з яких має виступати за ці упередження, а інша – проти них. Далі, нехай групи поміняються ролями. • Кожен учень повинен поставити у своїй родині запитання за тим самим списком і дізнатися, хто й чому погоджується з ним або ні. • Визначте дискримінаційне ставлення до мовних меншин і запропонуйте заходи для посилення поваги до цих мов, і що важливіше – до їхніх мовців.
Тривалість	2–4 уроки
Залучені дисципліни	Рідна й іноземна мова, історія, географія, соціальні науки, міждисциплінарний проект
Режим роботи	Класна робота, робота в парах, робота із сім'єю, індивідуальна робота
Матеріал	Постер (великий однотонний аркуш паперу), цифрова презентація

Джерела інформації	Бібліотека, ЗМІ, інтерв'ю, Інтернет
Оцінювання	Презентація плакатів; оцінювання вчителями й самооцінювання
Інша можлива активність	<ul style="list-style-type: none"> • Повісьте плакат в коридорі школи • Надрукуйте плакат у шкільній газеті

Деякі приклади

Упередження	Контраргумент
Монолінгвізм є нормою, а мовне розмаїття – виняток як з точки зору території, так і людей.	Монолінгвізм – це виняток. У всьому світі винятково складно знайти одномовну державу. Якщо брати окремих людей, то більшість населення світу використовує понад одну мову.
Є люди, які розмовляють з акцентом.	Усі ми маємо «акцент», коли розмовляємо. Не мати акценту неможливо.
Спільнота людей з порушеннями слуху по всьому світу використовує єдину універсальну мову жестів.	Мови жестів мають стільки ж міжмовних і внутрішньомовних варіантів, що й усні мови. Люди, які спілкуються мовою жестів, повинні вивчити інші мови жестів, якщо вони хочуть спілкуватися з людьми, які користуються іншою мовою.
Деякими мовами можна виражати будь-який рівень складності, однак для більшості з них це неможливо. Насправді мови меншин – це мови, які цінні через їхнє розмовне й зрозуміле використання, однак вони не мають користі для науки, бізнесу й нових технологій.	Усі мови однаково підходять для категоризації та спілкування про будь-яку сферу знань. Немає кращих і гірших мов для науки чи поезії. Відсутність пропозицій нових технологій чи відеоігор певною мовою – наслідок низького соціального престижу цієї мови, а не її потенціалу для цієї мети.
Велика кількість мовців гарантує довготривале існування мови.	Усі мови мають внутрішній різновид. Що більше різновидів, то більша ймовірність фрагментації, як це, наприклад, історично сталося з латинською мовою.
Слова, яких немає в словнику, неправильні чи не існують.	Лексичне багатство мов – надзвичайне, і словники, навіть найповніші, збирають лише його частину. Слова існують тією мірою, якою їх використовують, незалежно від їхньої наявності в словнику.

<p>Стандартний варіант кращий, ніж інші варіанти мови.</p>	<p>Стандартний варіант мови – лише один із багатьох. Насправді, переважна більшість мов світу не мають стандартного варіанту. Той факт, що стандарт – це варіант, що використовують у системі освіти та ЗМІ, не робить його кращим чи досконалішим різновидом мови.</p>
--	---

ТЕМА 3: БІОГРАФІЯ ВІДОМОГО МОВЦЯ З МЕНШИН

Вступ	Визнання інтелектуальних і творчих продуктів і соціальна повага й захоплення, які вони викликають, відображаються в ЗМІ та соціальних мережах. Однак культура більшості чи держави в багатьох випадках приховує особу й приналежність авторів і творців до культури й мови меншини, іноді для того, щоб послабити вплив і визнання групи меншини. У книжках з історії іноді не згадують цих особистостей або не згадують про їхню приналежність до меншини, щоб показати картинку національної єдності та/чи щоб ототожнити спільноту меншини з рештою суспільства. Висвітлення робіт мовців із меншини посилює визнання мов меншин і регіональних мов та водночас визнає розмаїття, творчість і оригінальність суспільства в цілому.
Завдання	Створіть плакат із біографією відомого носія мови меншини, зазначивши його професійну біографію, фото, публікації, надбання/результати/зразки його/її робіт, сприйняття громадськістю (експонати, статті з газет) тощо. Ця особа може працювати/працювала в будь-якій сфері, як-от ЗМІ, спорт, література, культура, мистецтво, живопис, фотографія, кінематограф, політика, економіка, суспільна діяльність, філософія, дослідження, винаходи тощо.
Цілі	<p>Учні</p> <ul style="list-style-type: none"> • Знають про існування мов і культур меншин • Розуміють, що носії мов меншин сприяють згуртованості нації • Визнають той факт, що мовне й культурне розмаїття є невіддільною частиною суспільства • Розуміють, що історія та соціальні дисципліни – це тлумачення реальності й підлягають обговоренню • Вважають роботу, життя й творіння кількома мовами нормальним • Читають мовою меншини та використовують стратегії взаєморозуміння (відповідно до міжмовної відстані між основною мовою та мовами меншин) • Використовують міжмовні засоби й посередництво • Здатні знайти, вибрати, розмістити в ієрархічному порядку й представити письмову й графічну інформацію • Здатні презентувати плакат.
Рівень/вік	Залежно від рівня складності й абстрактності завдання, від 5-го до 9-го класу, 10–15 років

Дії	<ul style="list-style-type: none"> • Презентація теми, обговорення (класна робота) • Мозковий штурм, створення списку потенційних людей (індивідуальна робота) • Вибір особи зі списку (робота в парах) • Збирання й вибір інформації, створення плаката (робота в парах) • Презентація плаката (робота в парах) • Інформування й обговорення (робота в класі)
Тривалість	2–4 уроки
Залучені дисципліни	Рідна й іноземна мова, історія, географія, соціальні науки, міждисциплінарний проект
Режим роботи	Класна робота, робота в парах, індивідуальна робота
Матеріал	Плакат (великий суцільний аркуш паперу), комп'ютери, принтер, газети, ручки, клей тощо.
Джерела інформації	Бібліотека, особисті контакти, інтерв'ю, Інтернет
Оцінювання	Презентація плакатів; оцінювання вчителями, однокласниками й самооцінювання
Інша можлива активність	<ul style="list-style-type: none"> • Повісьте плакати в коридорі школи • Надрукуйте їх у шкільній газеті • Надішліть копію в об'єднання, газети й на веб-сайти меншин • Порівняйте плакати з роботами класів-партнерів з іншого регіону/ області

ТЕМА 4: ДЕНЬ (ДНІ) ЧИ ТИЖДЕНЬ МОВИ МЕНШИНИ

Вступ	<p>Проект поєднує міждисциплінарну й багатомовну перспективи, мова використовується впродовж всього навчального плану, а також проводяться заходи щодо мови меншини та нею, які мають форму шкільного проекту, оскільки залучені всі вчителі, учні й шкільні служби, як-от бібліотека, кафетерій й виставковий куточок тощо.</p> <p>Залежно від компетентностей та зацікавленості учителів, можна навчати різних дисциплін повністю чи частково мовою меншини; також можна використовувати автентичні матеріали, а роботу виконувати мовою, що використовують у школі; або історію, соціальні аспекти, науковий і культурний вміст мови меншини чи носіїв мови меншини можна використовувати під час вивчення інших дисциплін. Далі можна збільшувати обсяг цих заходів, наприклад, у наступні роки почавши довший проект мовою меншин чи про неї.</p>
Завдання	Учителі й учні протягом одного-двох днів чи тижня дотримуються звичного розкладу, а потім довший або коротший період працюють над мовою меншини чи використовуючи її.
Цілі	<p>Учні</p> <ul style="list-style-type: none"> • Дізнаються про багатство, численні документи мовою меншини, а також про культуру й середовище носіїв мови меншини • Застосовують усебічні та міжмовні стратегії в поєднанні з вмістом • Знають, що навчання кількома мовами, – це норма • Розуміють, що вчителі не досконалі й теж постійно навчаються • Приймають, що учні із меншини в класі можуть бути експертами
Рівень/вік	Можна застосовувати на всіх рівнях школи, однак найбільш доречно для середнього рівня (12–16 років).
Дії	<ul style="list-style-type: none"> • Колектив школи обирає мову меншини, дату й тривалість проекту (1 день, 2 дні, 1 тиждень) • Повідомляють керівництво школи • Повідомляють усіх учителів • Повідомляють батьків • Реалізація проекту • Оголошення результатів • Оцінювання • Адаптація на наступний рік
Тривалість	Один-два дні або один тиждень

Залучені дисципліни	Усі дисципліни
Режим роботи	Класна, парна, індивідуальна робота, як звичайна шкільна діяльність
Матеріал	Різні документи, тексти, пісні мовою меншини
Джерела інформації	Бібліотека, особисті контакти, Інтернет
Оцінювання	Оцінка проекту за допомогою опитувальників та інтерв'ю
Інша активність	Можна вибрати один день пробним, а далі продовжити захід до двох днів, а тоді – до тижня. Проект можна щороку регулярно повторювати в той самий час, учителі поступово збільшуватимуть обсяг матеріалу мовою меншини

ТЕМА 5: ТОПОНІМІКА, ЛІНГВІСТИЧНИЙ ЛАНДШАФТ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ВКАЗІВНИКИ МОВОЮ МЕНШИН

Вступ	Тексти й імена у сферах топоніміки й інформаційних вказівників – добра можливість оцінити офіційне й індивідуальне визнання мов і груп меншин. Вони слугують доказом історичних і соціальних фактів, що стосуються співіснування загального населення та груп меншин, а також тісно пов'язані з проблемами ідентичності. Вони можуть викликати кілька соціальних конфліктів. Більше знань на цю тему може підвищити чутливість до заяв про представлення мов меншин у громадській й віртуальній сферах.
Завдання	Наведіть приклади двомовної й багатомовної топоніміки, лінгвістичного ландшафту й інформаційних вказівників або топоніміки, лінгвістичного ландшафту й інформаційних вказівників мовами меншин в історичному, політичному й соціальному контекстах, на картах, знаках, стінах тощо. Залежно від розташування груп меншин (одно- та двомовний або віддалений регіон), завдання можна змоделювати (статистика із зображеннями чи робота з картами й Інтернетом).
Цілі	Учні <ul style="list-style-type: none"> • Знати різні терміни, пов'язані з (одно-, двомовним) лінгвістичним ландшафтом • Можуть об'єднувати різні типи прикладів офіційних вказівників, наприклад, громадські (від органів влади й адміністрації, громадські логотипи, назви місць, назви вулиць, установ); напівгромадські (вітрини магазинів, реклама, корпоративні знаки компаній, меню ресторанів), трансгресивні (мітки, графіті, наліпки) • Знають про різні функції мови (інформування, регулювання, розваги, маніпуляція) • Розрізняють макро- та мікротопоніміку. • Можуть порівняти дво- та тримовну топоніміку (семантична та фонетична схожість) • Можуть семіотично тлумачити оголошення (каламбури, зміна мови, використання нестандартних варіантів) • Пов'язують питання (багатомовних) офіційних вказівників з історичним, культурним і соціальним контекстами • Пов'язують офіційні вказівники з політичними питаннями (законодавство, пороги щодо кількості мовців/користувачів, офіційні мови, статус мови та легітимізація) • Можуть використовувати прості методи кількісного та якісного дослідження

Рівень/вік	Залежно від рівня складності й абстрактності, а також місця розташування груп меншин, 7–9 або 10–12 класи, 15–18 років
Дії	<ul style="list-style-type: none"> • Презентація теми та проблеми, приклади (Powerpoint, учитель) • Мозковий штурм на тему того, чому людство має схильність називати й позначати близьке й далеке середовища (класна робота) • Складіть асоціативну карту, зобразивши способи представлення мови громадському просторі (парна робота) • Напишіть доповідь на вибрану тему (реклама, назви вулиць, назви місць тощо), застосувавши відповідний метод (статистика, усна історія, аналіз ситуації) (індивідуальна робота) • Презентуйте доповідь класу (Powerpoint, у класі) • Обговорення
Тривалість	4–8 уроків
Залучені дисципліни	Рідна й іноземна мова, географія, соціальні науки, міждисциплінарний проект
Режим роботи	Класна робота, робота в парах, індивідуальна робота
Матеріал	Карти, Інтернет, фотоапарат, мобільні телефони, комп'ютери, принтер і проектор
Джерела інформації	Бібліотека, особисті контакти, Інтернет
Оцінювання	Оцінювання доповіді та презентації
Інша активність	Перехід від ландшафту до аудіо-ландшафту

ТЕМА 6: ВІКИМАРАФОН МОВОЮ МЕНШИН

Вступ	Марафон редагування, організований як шкільний захід, – це подія, під час якої вибирають спеціальну тему, а учні набувають навичок, як писати й редагувати вміст на цю конкретну тему, використовуючи мову меншини. Фахівець (зазвичай учитель) повинен гарантувати, що вміст має високу якість, і надавати підтримку учням, адже цей вміст буде завантажено у Вікіпедію.
Завдання	Створити якісний вміст мовою меншини й опублікувати його у Вікіпедії
Цілі	Учні <ul style="list-style-type: none"> • Практика написання якісного вмісту мовою меншини • Пов'язати використання нових технологій (Вікіпедія) із регіональними мовами/мовами меншин • Стати активним учасником у сприянні регіональним мовам або мовам меншин • Постійна співпраця й обговорення з однокласниками • Спостереження за корисністю/можливістю використання регіональної мови чи мови меншини
Рівень/вік	Старші класи середньої школи
Дії	<ul style="list-style-type: none"> • Вибір теми, яка може зацікавити спільноту, що використовує мову меншини • Короткий інструктаж про завантаження інформації у Вікіпедію • Вибір і редагування конкретної інформації, яку буде завантажено • Призначення ролей (письменник, редактор, знавець Вікіпедії тощо) • Координація учнів (хто що публікує) • Візуалізація остаточного вмісту у Вікіпедії
Тривалість	3–5 уроків
Залучені сфери	Нові технології, обговорення однокласників, групове розв'язання проблеми, міждисциплінарний проект
Режим роботи	У групах/командах
Матеріал	Матеріали щодо вибраної теми, ноутбуки, з'єднання з Інтернетом
Джерела інформації	Зібрані матеріали з інформацією про певну тему
Оцінювання	Онлайн завантажено найкращу інформацію (з точки зору якості мови, якості вмісту, редагування)
Інша активність	Немає

ТЕМА 7: НОВІ МОВЦІ МОВ МЕНШИН

Вступ	<p>Що таке новий мовець?</p> <p>З точки зору демографії, більшість регіональних мов або мов меншин у Європі занепадають, тому в багатьох випадках їхнє передавання через покоління не гарантує їхнього подальшого існування. Тому, крім передавання мови в родині, важливо залучати нових мовців, тобто людей, які вивчили мову меншини за межами сімейних відносин і які є її активними користувачами, а іноді використовують її найбільше. У багатьох випадках майбутнє мов меншин без нових мовців під загрозою.</p> <p>Європейська хартія регіональних мов або мов меншин пропонує новим мовцям можливість вивчати мови меншин, встановивши це однією зі своїх цілей (стаття 7.1g). Ця вправа стосується потреби заохочувати збільшення кількості нових мовців регіональних мов або мов меншин як основну ціль для гарантування їхнього майбутнього.</p> <p>Як виявити нового мовця?</p> <p>Хоча будь-кого, хто вивчив нову мову в дорослому віці, можна вважати новим мовцем, цей термін зазвичай стосується людей, які активно включили цю мову у свій щоденний вжиток. Нові мовці часто використовують нову мову щодня. У випадку мов меншин нові мовці зазвичай є активними користувачами та знають про делікатну ситуацію, у якій опинилися ці мови. Тому їхня практика така важлива.</p>
Завдання	<p>Ознайомити з поняттям «новий мовець», представник мови меншини та заохотити до критичного усвідомлення необхідності існування нових мовців як законних суб'єктів, уповноважених на використання мов, які не використовувались у даному середовищі раніше.</p>
Цілі	<p>Учні</p> <ul style="list-style-type: none">• Визнають роль нових мовців у підтримці існування мов меншин• Можуть ідентифікувати нового мовця• Пропагують активне використання мови меншини в спілкуванні
Рівень/вік	<p>Старші класи середньої школи серед спільнот, що спілкуються мовою меншини</p>

Дії	<ul style="list-style-type: none"> • Презентація теми й робота над проблемами й можливостями цієї нової соціолінгвістичної теми. • Початок групового обговорення про теперішнє та майбутнє мов меншин із наданням ролі нових мовців центрального значення в дискусії. • Виявлення в класі нових мовців із родинною історією, до яких належать люди, які використовують або використовували мови меншин (успадковані мовці), і нових мовців без історії знання мови, однак із позитивним ставленням до мови меншини, якою розмовляють у регіоні та/чи муніципалітеті. • Знання сімейного досвіду людей, які замінили мову меншини основною мовою та/чи стали новими мовцями мови меншини. • Вибір серед учнів 2–3 добровольців, які не побояться стати новими мовцями на один день. Розповідь і обговорення в групі результатів цих мікроетнографічних досліджень.
Тривалість	2–3 уроки
Залучені сфери	Рідна й іноземна мови
Режим роботи	У групах/командах
Матеріал	Відео, інтернет
Джерела інформації	Зібрані матеріали з інформацією про певну тему
Оцінювання	Підсумкове обговорення теми
Інша активність	Мотивація стати новим мовцем регіональної мови чи мови меншин на один день

ТЕМА 8: РОЗМАЇТТЯ СИСТЕМ ПИСЬМА МОВ МЕНШИН У ВАШІЙ КРАЇНІ

<p>Вступ</p>	<p>Міжкультурний і багатомовний характер певної території – найбільш помітний через візуальні відмінності в системах письма, що використовують у різних мовах. У деяких європейських країнах різні алфавіти, що використовуються в мовах меншин, є частиною щоденного життя, яке відображається в лінгвістичному ландшафті (наприклад, у формі двомовних назв місць). Однак, нерідко багато цих цікавих візуальних відмінностей між мовами меншин залишаються «прихованим» і невідомим багатством, про яке не знає більшість людей у суспільстві.</p> <p>Протягом навчання учнів уміння розпізнавати різні алфавіти є простим способом підвищити обізнаність про розмаїття мов меншин у певній країні. Очевидно, що на певних територіях відмінності між алфавітами будуть дуже очевидними та винятковими, а в інших випадках здатність розпізнати певну мову залежатиме лише від знання кількох діакритичних знаків чи сполучень літер. Тому запропоновану вправу, безперечно, потрібно адаптувати. Це завдання також може виходити за межі Європи й охопити інші системи, що використовуються для звичних мов світу.</p> <p>Здатність розпізнати мови меншин принаймні за їхньою формою письма сприятиме розвитку багатомовних компетентностей учнів на рівні навичок сприйняття.</p>
<p>Завдання</p>	<p>Розпізнати різні мови меншин за допомогою візуальних відмінностей у їхній письмовій формі. Необов'язково: розпізнавання різних систем письма.</p>
<p>Цілі</p>	<p>Основна</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ознайомити учнів із візуальним аспектом письма мов меншин у їхній країні проживання. • Ознайомити учнів із деякими системами письма, що використовуються для звичних мов. • Підвищити обізнаність про існування спільнот меншин у їхній країні та (якщо доречно) про акти вандалізму. <p>Учні</p> <ul style="list-style-type: none"> • Розпізнають та ідентифікують певні мови меншин у письмовій формі • Розпізнають та ідентифікують назви місць написані певною мовою меншини • Знають регіони/області, де в їхній країні існують двомовні назви

	<ul style="list-style-type: none"> • Знають про негативне ставлення до двомовних офіційних вказівників • (Додатково) Розпізнають характерні ознаки певних систем письма • (Додатково) Можуть експериментувати з написанням тексту певною системою письма
Рівень/вік	На всіх рівнях освіти, залежно від рівня складності й абстрактності, а також місця розташування груп меншин.
Дії	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вправа на розпізнавання (робота в парах чи групах) <ol style="list-style-type: none"> 1) Учні зіставляють уривки тексту, написані певними системами письма з назвами мов меншин 2) Учні зіставляють назви місць із певною мовою меншини 3) Учні розпізнають найбільш «видимі» ознаки систем письма, що допомагають розрізнити їх; виявляють їхній тип (тип алфавіту тощо) 4) «Конкурс краси»: які системи подобаються вам найбільше? 2. Обговорення (групова робота, далі робота всім класом) <ol style="list-style-type: none"> 1) Чи всі мови, що зазначені як мови меншин, наявні на двомовних знаках із фотографій? 2) У яких регіонах вашої країни можна зустріти ці назви місць? 3) Яка актуальність/важливість цих назв місць для місцевої спільноти? 4) Яке ваше ставлення до них? 5) На вашу думку, чому проти них іноді вчиняють акти вандалізму? (якщо доречно) 3. Експеримент <ol style="list-style-type: none"> 1) «Таємне повідомлення» Завдяки використанню алфавіту мови меншини створюється просте повідомлення, яке іншим потрібно «розшифрувати» (примітка: найкраще працює з латинським алфавітом і кирилицею). 2) Художній конкурс: <ul style="list-style-type: none"> • Хто зможе найкраще скопіювати систему письма мови меншини? • Створіть візерунок чи інший твір мистецтва з фрагментів тексту
Тривалість	4–8 уроків

Залучені дисципліни	Рідна й іноземна мова, географія, соціальні науки, міждисциплінарний проект
Режим роботи	Робота в групах і парах, обговорення всім класом
Матеріал	Роздруківки уривків тексту мовою меншини; фотографії назв місць (онлайн чи зроблені учнями на місцевості, якщо доречно). Онлайн-матеріали про певні системи письма
Джерела інформації	Інтернет, офіційні урядові веб-сайти про двомовні вказівники (якщо доречно), мапи
Оцінювання	Оцінювання доповіді та презентації
Інша активність	Перехід від ландшафту до аудіо-ландшафту (розпізнавання мов за звучанням із використанням записаного матеріалу)

ТЕМА 9: НЕТЕРИТОРІАЛЬНІ МОВИ

Вступ	Нетериторіальні мови та їхні мовці нерідко зустрічаються з особливими проблемами й дискримінацією. Більше знань про них зменшують страх й упередження, а також надають можливість мирного співіснування й більшої соціальної справедливості.
Завдання	Мозковий штурм та збирання інформації про нетериторіальні мови та їхніх мовців, підготовка запрошення та запитань до мовців нетериторіальних мов.
Цілі	Учні <ul style="list-style-type: none"> • Знають різницю між територіальними й нетериторіальними мовами • Знають нетериторіальні мови в країні та за її межами • Знають середовище, історію, проблеми нетериторіальних мов та їхніх мовців • Дізнаються про культуру, стиль життя й об'єднання мовців нетериторіальних мов
Рівень/вік	Середні чи старші класи школи (12–19 років).
Дії	<ul style="list-style-type: none"> • Мозковий штурм і спільне обговорення (якщо доречно), обговорення сімейної історії • Пошук детальнішої інформації в бібліотеці й Інтернеті • Формулювання запитань для запрошених мовців нетериторіальних мов (робота в парах) • Організація зустрічі • Створення плаката із зібраною інформацією • Презентація плаката
Тривалість	4–6 уроків
Залучені дисципліни	Мовні дисципліни, історія, соціальні науки, міждисциплінарний проект
Режим роботи	Класна робота, індивідуальна робота та парна робота
Матеріал	Книжки з історії, інформація про об'єднання, документи Ради Європи, література, словники
Джерела інформації	Інтерв'ю, Інтернет, різні документи
Оцінювання	Презентація плаката
Інша активність	Мотивувати учнів до підготовки презентацій чи наукової роботи про нетериторіальні мови та їхніх мовців, написати статтю в шкільну газету, обмін інформацією між родинами, обмін з іншими країнами інформацією про ті самі чи різні нетериторіальні мови.

ТЕМА 10: МОВА ЖЕСТІВ

Вступ	Європейська хартія регіональних мов або мов меншин не захищає мови жестів. Однак об'єднання, дослідники чи держави обговорюють можливість їхньої інтеграції в систему захисту Хартії. Оскільки мови жестів часто асоціюються з інвалідністю, і не розглядаються як повноцінні мови, ця вправа стосується юридичного, лінгвістичного та соціального визнання мов жестів у цілому.
Завдання	Мозковий штурм і збирання інформації про проблеми та виклики мов жестів та їхніх користувачів (нормативно-правова база, об'єднання, дискримінація, культура, біографії тощо), підготовка запрошення та запитання до користувачів і перекладачів мови жестів.
Цілі	Учні <ul style="list-style-type: none">• Знають той факт, що мову можна передавати в усній, письмовій і жестовій формі• Дізнаються, що існують різні мови жестів• Знають про згадки мови жестів у конституції та законодавстві• Знайомляться із людьми, які використовують мову жестів• Знають про літературу, фільми тощо, які стосуються мови жестів• Вивчають кілька жестів• Знають, як працюють перекладачі мови жестів.
Рівень/вік	Залежно від рівня складності й абстрактності, від останніх класів початкової школи до середніх класів (12–17 років)
Дії	<ol style="list-style-type: none">1. Презентація теми, мозковий штурм про передавання повідомлень в усній, письмовій і жестовій формі; зазначення людей, літератури, фільмів, пов'язаних із мовами жестів, з поясненням того, що в цьому контексті означають слова «двомовний»/«багатомовний» (робота всім класом).2. Гра або конкурс: Як би учні переклали такі повідомлення жестовою мовою: «Я хочу їсти», «Я від'їжджаю завтра», «Котра година?» Учні класу висловлюють свої здогадки.3. Підготовка до запрошення в участі людини з порушенням слуху та перекладача жестової мови (знайдіть таких осіб, запросіть їх, підготуйте запитання тощо) (робота в парах).4. Зустріч із людьми, запитання (робота всім класом).5. Написання короткої роботи, плаката чи доповіді на цю тему та їхнє розміщення на електронній платформі (робота в парах).6. Взаємна оцінка продукту (робота всім класом).
Тривалість	2–4 уроки

Залучені дисципліни	Мови чи соціальні науки, міжпредметний проект
Режим роботи	Класна та парна робота
Матеріал	Інтернет, бібліотека
Оцінювання	Папір, плакат чи електронна платформа
Джерела	Бібліотека, спільноти, особисті контакти, Інтернет

Глосарій²

1. Двомовна освіта

Вміст для навчання та викладання, дисципліни, частина дисциплін чи між-дисциплінарних проєктів добровільно чи примусово ведуться принаймні двома мовами на будь-якому етапі навчання.

2. Рада Європи

Міжнародна організація, основні цілі якої – захист прав людини, демократії та верховенства права. Вона була заснована в 1949 році та складається із 47 держав-членів і близько 800 мільйонів людей. Її головний офіс розташований у Страсбурзі.

3. Діалект

Різновид мови, граматики та лексики якої відображає географічне та/чи соціальне походження мовців.

4. Мови під загрозою зникнення

Мова, майбутнє якої під загрозою в короткостроковій чи середньостроковій перспективі. Існують різні рівні загрози зникнення – від незначної до серйозної.

5. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин

Міжнародна конвенція Ради Європи, що має на меті захищати й просувати регіональні мови та мови меншин. Вона набула чинності в 1998 році. Україна ратифікувала її у 2005 році.

2 Визначення в цьому глосарії не обов'язково збігаються з визначеннями, доступними в Європейській хартії регіональних мов або мов меншин.

6. Законодавство про мову

Прийняті державними органами законодавчі норми щодо статусу та використання мов у різних середовищах: школах, ЗМІ, адміністрації, політиці, культурі, економічному й соціальному житті. У випадку регіональних мов чи мов меншин для їхнього захисту потрібна належна законодавча база.

7. Мовні права

Цивільні права, пов'язані з використанням мов на певній території, в організації чи установі. Прикладом є право кожної особи отримувати інформацію в суді мовою, яку вона розуміє, або право використовувати мову чи її варіант (свобода мови), що є частиною основоположних прав.

8. Лінгвістичний ландшафт

Помітні письмові й усні сліди мови в суспільному просторі, що можуть бути офіційними (дорожні знаки, назви вулиць, інформація на громадських будівлях тощо), приватними (меню в ресторанах, інформація в магазинах, реклама тощо) чи протестувальними (написи, мітки). Лінгвістичний ландшафт – стабільний показник мовних проблем на певній території, а також здатності мов, що контактують, до існування. Ситуація в міському середовищі іноді називається міський ландшафт, усні сліди – аудіоландшафт.

9. Мовна упередженість

Упереджене сприйняття мов та їхніх носіїв через відсутність знань, відчуття чи явної ідеологічної позиції. Упередження часто широко прийняті в суспільстві, через що їх складно виявити.

10. Основна мова

У багатомовному контексті це мова, у якій зазвичай найбільше мовців. Дуже часто вона більш престижна й узаконена у порівнянні з мовами меншин.

11. Мова мігрантів

Мови, які використовують громади мігрантів або люди, що з різних причин (втеча від конфлікту чи переслідування) були змушені залишити свою рідну країну.

12. Мова меншин

Мова, яку традиційно використовують на певній території держави та яка відрізняється від основної мови. У цілому ці мови мають меншу кількість мовців. Див. «регіональна мова».

13. Багатомовність

Існування понад однієї мови в певній групі чи суспільстві, що не передбачає їхнє широке використання всім населенням. Фактично, усі спільноти багатомовні. Див. «плюрилінгвізм».

14. Новий мовець

Людина, що включає у свій комунікативний репертуар мову, яку не було вивчено в дитинстві або яка не є мовою її родини. У цілому, це мови, які людина вивчила під час вторинної соціалізації (система освіти, роботи, соціальні мережі). Нові мовці регіональних мов чи мов меншин допомагають гарантувати їхнє збереження чи відродження.

15. Нетериторіальна мова

Мова, яку використовує громада, що традиційно не належить до певної території держави.

16. Офіційна мова

Мова, яка офіційно визнана такою в законодавстві держави, регіоні чи будь-якій іншій державній чи приватній установі.

17. Плюрилінгвізм

Здатність людини використовувати понад одну мову. Див. «багатомовність».

18. Мовна політика

Будь-яке втручання в мовні питання з боку певної державної (наприклад, уряди, система освіти, суди) чи приватної (наприклад, компанії, родини, ЗМІ) установи через запровадження законів, норм і практик, ціль яких – прийняти рішення щодо структури, функцій, використання та набуття мов.

19. Регіональна мова

Мова, якою розмовляють у певному географічному регіоні, але не на всій території держави. Див. «мова меншин».

20. Мова жестів

Мова візуального, просторового, жестового й ручного характеру, що традиційно використовується людьми з порушеннями слуху.

21. Топоніміка

Назви місць і дослідження щодо них. Мікротопоніміка працює з назвами вулиць і меншими місцями, а макротопоніміка стосується більших одиниць, як-от міст, областей чи країн.

Додаткові матеріали для опрацювання

Beacco, Jean-Claude; Byram, Michael; Cavalli, Marisa; Coste, Daniel; Egli Cuenat, Mirjam; Goullier, Francis; Panthier, Johanna (2010). Guide for the development and implementation of curricula for plurilingual and intercultural education. Strasbourg: Council of Europe. www.coe.int/t/dg4/linguistic/guide_curricula_EN.asp

Beacco, Jean-Claude; Fleming, Mike; Goullier, Francis; Thürmann, Eike; Vollmer, Helmut; Sheils, Joseph (2016). A handbook for curriculum development and teacher training. The language dimension in all subjects. Strasbourg: Council of Europe. <https://rm.coe.int/a-handbook-for-curriculum-development-and-teacher-training-the-language/16806af387>

Bernaus, Mercè (coord.) (2007). Plurilingual and pluricultural awareness in language teacher education. A training kit. Strasbourg: ECML, Council of Europe. http://archive.ecml.at/documents/B2_LEA_E_web.pdf

Bernaus, Mercè; Furlong, Áine; Jonckheere, Sofie; Kervran, Martine (2011). Plurilingualism and pluriculturalism in content-based teaching. A training kit. Strasbourg: ECML, Council of Europe. www.ecml.at/tabid/277/PublicationID/69/Default.aspx

Camilleri Grima, Antoinette (coord.) (2007). Promoting linguistic diversity and whole school development. Strasbourg: ECML, Council of Europe Publishing. https://books.google.ch/books?id=Fyy80aL5GEIC&pg=PA3&lpg=PA3&dq=Camilleri+Grima+Young+H%C3%A9lot+linguistic+diversity&source=bl&ots=OhpR2_JmOu&sig=hhj7b81hQnmliBNk6lkj-56NcW8&hl=fr&sa=X&ved=0ahUKewj5wZTj1cHaAhVhL8AKHb6PCuMQ6AEILjAB#v=onepage&q=Camilleri%20Grima%20Young%20H%C3%A9lot%20linguistic%20diversity&f=false

- Candelier, Michel (coord.) (2012). FREPA. A framework of reference for pluralistic approaches to language and culture. Competence and resources. Strasbourg: ECML, Council of Europe. www.ecml.at/Resources/ECMLPublications/tabid/277/PublicationID/82/language/en-GB/Default.aspx
- Cortier, Claude; Cavalli, Marisa (eds.) (2012). Langues régionales/minoritaires dans l'éducation bi-/plurilingue – Langues d'ici, langues d'ailleurs issue du projet Langues minoritaires, langues collatérales et éducation bi-/plurilingue. Graz: Conseil de l'Europe. <http://ebp-ici.ecml.at/Publication/tabid/2537/language/fr-FR/Default.aspx>
- Council of Europe. European Charter for Regional or Minority Languages – Giving regional and minority languages a say!. Strasbourg: Council of Europe. <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/brochures>
- Council of Europe (1954). European cultural convention. Strasbourg: Council of Europe. www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168006457e
- Council of Europe (1992). European Charter for Regional or Minority Languages. Strasbourg: Council of Europe. www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680695175, in Ukrainian language: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806d35e0>
- Council of Europe (1995). Framework Convention for the Protection of National Minorities. Strasbourg: Council of Europe. www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007cdac
- Council of Europe, Committee of Ministers (1998). Recommendation No. R (98) 6 of the Committee of Ministers to member states concerning modern languages. Strasbourg: Council of Europe. <https://rm.coe.int/16804fc569>
- Council of Europe. Language Policy Unit (2014). Language for democratic and social cohesion. Diversity, equity and quality. Strasbourg: Council of Europe. www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Source2014/LPU-60ans_EN.pdf
- Council of Europe (2016). Competences for democratic culture. Living together as equals in culturally diverse democratic societies. Strasbourg: Council of Europe. <https://rm.coe.int/16806ccc07>
- Council of Europe (2017). Language support for adult refugees: A Council of Europe toolkit. Strasbourg: Council of Europe. <https://rm.coe.int/language-support-for-adult-refugees-the-council-of-europe-toolkit/1680737a2f>

- Council of Europe (2017). Language Education Policy Profiles. Strasbourg: Council of Europe. www.coe.int/t/dg4/linguistic/Profils_EN.asp
- Halwachs, Dieter W.; Klinge, Simone; Schrammel-Leber, Barbara (2013). Romani. Education, segregation and the European Charter for Regional or Minority Languages. Graz: GLM.
- European Centre for Modern Languages, Council of Europe. www.ecml.at
- Little, David; Lazenby Simpson, Barbara (2008). A curriculum framework for Romani. Strasbourg: Council of Europe. www.coe.int/t/dg4/linguistic/Romani_doc_EN.asp
- Louarn, Malo (2013). Der Schmierfink von Panatesien. Der erste Comic der Welt über Minderheitensprachen. Strassburg: Europarat.
- McCake, Joanna; Tinsley, Teresa (coord.) (2007). Valuing all languages in Europe. Strasbourg: ECML, Council of Europe. <http://archive.ecml.at/mtp2/publications/valeur-report-e.pdf>
- Publications on the European Charter for Regional or Minority Languages: <https://rm.coe.int/publications-on-the-european-charter-for-regional-or-minority-language/16806d3652>
- Sign languages and the CEFR. ECML, Council of Europe. www.ecml.at/ECML-Programme/Programme2012-2015/ProSign/tabid/1752/Default.aspx
- Timmermans, Nina (2005). The status of sign languages in Europe. Strasbourg: Council of Europe. <https://rm.coe.int/16805a2a1a>

www.coe.int

Рада Європи є провідною організацією із захисту прав людини континенту. Вона включає в себе 47 держав-членів, 28 з яких є членами Європейського союзу. Усі держави-члени Ради Європи підписали Європейську конвенцію з прав людини – договір, спрямований на захист прав людини, демократії та верховенства закону. Європейський суд з прав людини контролює здійснення Конвенції у державах-членах.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE